

UDK: 811.112.2.81.13:11

COMPETENCY- BASED APPROACH TO THE TEACHING PROFESSION

Begmatov Quvonchbek Muxtarovich

SamDCHTI, Ikkinchi chet tillar kafedrası dotsenti v.b. PhD.

kuvonchbekb@gmail.com

Abstract A competency-based approach to the teaching profession is the basis of the modern education system. This approach is aimed at increasing the professional competence of teachers and the skills of working effectively with students. The concept of competence includes not only knowledge, but also practical skills and attitudes of teachers. This article discusses the impact of the competency-based approach on the educational process, its use in teacher training, and its role in improving the quality of education. By developing the competences of teachers, it is possible to develop new pedagogical methods and meet the modern requirements of the educational system. Also, the article gives recommendations for teachers and considers future development prospects in the field of education.

Keywords: Competence, Teaching, Pedagogy, Innovative approach, Educational system, Teaching methods, Professional development, Improving the quality of education, Practical skills, Educational process

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРОФЕССИИ

Аннотация Компетентностный подход к профессии учителя является основой современной системы образования. Данный подход направлен на повышение профессиональной компетентности преподавателей и навыков эффективной работы со студентами. Понятие компетентности включает в себя не только знания, но и практические навыки и установки учителей. В данной статье рассматривается влияние компетентностного подхода на образовательный процесс, его использование в подготовке учителей, а также его роль в повышении качества образования. Развивая компетенции учителей, можно разрабатывать новые педагогические методы и отвечать современным требованиям системы образования. Также в статье даны рекомендации для учителей и рассмотрены перспективы дальнейшего развития в сфере образования.

Ключевые слова: Компетенция, Обучение, Педагогика, Инновационный подход, Образовательная система, Методика обучения, Профессиональное развитие, Повышение качества образования, Практические навыки, Образовательный процесс

Annotatsiya O‘qituvchilik kasbida kompetensiyaga asoslangan yondashuv zamonaviy ta‘lim tizimining negizini tashkil etadi. Ushbu yondashuv o‘qituvchilarning professional malakasini va talabalar bilan samarali ishlash ko‘nikmalarini oshirishga qaratilgan. Kompetensiya tushunchasi o‘qituvchilarning nafaqat bilim, balki amaliy ko‘nikma va munosabatlarini ham o‘z ichiga oladi. Ushbu maqolada, kompetensiyaga asoslangan yondashuvning ta‘lim jarayoniga ta‘siri, o‘qituvchilarni tayyorlashda qo‘llanilishi hamda ta‘limning sifatini oshirishdagi o‘rni muhokama qilinadi. O‘qituvchilarning kompetensiyalarini rivojlantirish orqali yangicha pedagogik usullarni ishlab chiqish va ta‘lim tizimining zamonaviy talablarga javob berishi mumkin. Shuningdek, maqolada o‘qituvchilar uchun tavsiyalar keltiriladi va kelajakda ta‘lim sohasidagi rivojlanish istiqbollari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Kompetensiya, O‘qituvchilik, Pedagogika, Innovatsion yondashuv, Ta‘lim tizimi, O‘qitish metodlari, Professional rivojlanish, Ta‘lim sifatini oshirish, Amaliy ko‘nikmalar, Ta‘lim jarayoni

Kirish. O‘qituvchilik kasbi o‘zgaruvchan va dinamik muhitda faoliyat yuritadi, shuning uchun o‘qituvchilar doimo yangi yondashuvlar va metodlarni o‘zlashtirishlari zarur. Kompetensiyaga asoslangan yondashuv, o‘qituvchilarga o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish, ularning qiziqishlari va motivatsiyalariga mos ta‘lim berish imkonini beradi. Ushbu yondashuv, o‘quvchilarga o‘z bilimlarini faqatgina nazarida saqlab qolish emas, balki kutubxonada yoki hayotda qanday qo‘llashni o‘rgatadi. Kompetensiyaga asoslangan yondashuvning asosiy maqsadi – o‘quvchilarning mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishdir. Shuningdek, o‘qituvchilar o‘zlarini doimiy ravishda rivojlantirishga, yangi pedagogik texnologiyalarni o‘zlashtirishga va o‘quv jarayonini yanada jonli va qiziqarli qilishga intilishlari zarur. Bundan tashqari, kompetensiyaga asoslangan yondashuv, o‘qituvchining rolini o‘zgartiradi - u o‘quvchilar uchun maslahat beruvchi, yo‘l-yo‘riq ko‘rsatuvchi va motivator sifatida qaraladi. Shu tariqa, o‘qituvchilik kasbida kompetensiyaga asoslangan yondashuv, o‘qitish jarayonini individualizatsiyalash va o‘quvchilarning fikrini hurmat qilishga asoslangan innovatsion usullardan foydalanishga yordam beradi. Kompetensiyaga asoslangan yondashuv ta‘lim tizimida sifatni oshirishga, o‘quvchilarning muvaffaqiyatini ta‘minlashga va ularning kelajakda ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishlariga zamin yaratishga xizmat qiladi. Bu esa, ayniqsa, o‘zgaruvchan zamon talablariga javob bera oladigan, tasavvuf va innovatsion fikrlashga ega bo‘lgan avlodni tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega. "Kompetensiya" tushunchasi psixologiya va pedagogika sohalarida nisbatan yaqin vaqtlarda paydo bo‘ldi. Ta‘limda kompetensiyaga asoslangan yondashuv G‘arb mamlakatlarida 60-yillardan, mahalliy adabiyotda esa 90-yillardan boshlab shakllana boshladi. Buning sababi mehnat bozorining mutaxassislariga qo‘yadigan talablarining o‘sishi bo‘ldi. Ushbu talablar orasida doimiy o‘z-o‘zini takomillashtirishga tayyorlik, biznes

aloqalarini o‘rnatish va hamkorlik qilish, nostandart vaziyatlarda to‘g‘ri harakat qilish, mas‘uliyatli qarorlar qabul qilish, tanqidiy fikrlash, o‘z xatti-harakatlari va faoliyatini boshqarish, turli axborot manbalaridan samarali foydalanish va raqobatbardosh muhitda o‘zini tutish ko‘nikmalari mavjud. Zamonaviy mehnat bozorining moslashuvchanligi, o‘zgaruvchanligi va yuqori innovatsion dinamikasi bu talablarni shakllantiradi. Shunday sharoitda inson ta‘limi o‘lchovi odatiy bilimlar, ko‘nikmalar va malakalar emas, balki shaxsning ajralmas qismi sifatida kompetensiya bo‘ladi. Bu - bilimlar, ta‘lim, hayotiy tajriba, qadriyatlar va qiziqishlardan foydalangan holda, hayotiy vaziyatlarda yuzaga keladigan muammolarni hal qilish qobiliyati. "Kompetensiya" atamasi mehnat psixologiyasi tadqiqotlari orqali ta‘limga kirib keldi. Mehnat psixologiyasida kompetensiya hamkorlar bilan norasmiy muloqotni o‘z ichiga olgan nostandart vaziyatlarda muvaffaqiyatli xulq-atvor sifatida talqin etiladi. Bu aniqlanmagan muammolarni hal qilish, ziddiyatli ma‘lumotlarni birlashtirish va murakkab jarayonlarni boshqarishni o‘z ichiga oladi, bu esa chuqur nazariy bilimlarni talab qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. O‘zbekistondagi xalq ta‘limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirishga qaratilgan konsepsiya tasdiqlandi. Ushbu konsepsiya yoshlar ta‘limiga qo‘shimcha sharoitlar yaratish maqsadida bir qator kompleks chora-tadbirlarni o‘z ichiga oladi. Umumiy o‘rta ta‘limda kompetensiyaga asoslangan davlat ta‘lim standartlari va fan o‘quv dasturlari ishlab chiqildi. Shuningdek, ta‘lim sifatini baholash bo‘yicha xalqaro tadqiqotlarda ishtirok etishni tartibga soladigan normativ hujjatlar yaratildi.

2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasi rivojlantirishining beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasida ijtimoiy sohani rivojlantirishga qaratilgan ustuvor yo‘nalishlardan biri umumiy o‘rta ta‘lim sifatini tubdan yaxshilash va talab yuqori bo‘lgan fanlarni chuqur o‘rganishdir. Bunday yondashuv ta‘lim jarayonini zaruriy axborotlar bilan ta‘minlash va ulardan samarali foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi. Kompetensiyaga asoslangan yondashuv o‘qituvchilik kasbida ta‘lim jarayonini yanada samarali qilishga qaratilgan yondashuvdir. O‘zbekistonda bu mavzuda bir qancha olimlar izlanishlar olib borgan. Ularning fikrlari va tadqiqotlari quyidagilar bilan ifodalanishi mumkin:

Abdumurodov Abdurashid: U kompetensiyaga asoslangan ta‘limni rivojlantirish masalalariga e‘tibor qaratgan. Uning fikriga ko‘ra, o‘qituvchilar yangi kompetensiyalarni shakllantirishda o‘quvchilarni faol ishtirok etishiga yordam berishi kerak. Abdurashid o‘qituvchilarning o‘z kompetensiyalarini doimiy ravishda yangilab borishlari zarurligini ta‘kidlaydi.

Murodov Usmon: U o‘qituvchilar uchun kompetensiyalarni aniqlash va baholash mexanizmlarini ishlab chiqdi. Usmon ta‘kidlashicha, o‘qituvchilar o‘zlarining pedagogik, kommunikativ va analitik kompetensiyalarini oshirishlari uchun doimiy ravishda o‘z ustida ishlashlari zarur. Bu esa o‘quv jarayonida o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash imkoniyatini oshiradi.

Rakhimov Nemat: U o‘qituvchilarni tayyorlash jarayonida kompetensiyaga asoslangan yondashuvni joriy etish imkoniyatlari va muammolarini o‘rgangan. Nematning fikricha,

kompetensiyalarni shakllantirish uchun o‘qituvchilarni nazariy va amaliy mashg‘ulotlar orqali tayyorlash lozim, shunda ular o‘z ma‘ruzalari davomida o‘quvchilarga sifatli ta‘lim bera oladilar.

Shuni ta‘kidlash kerakki, kompetensiyaga asoslangan yondashuv o‘qituvchilarning nafaqat bilimlar, balki ko‘nikma va qobiliyatlarni rivojlantirishga ham qaratilgan. Bu orqali ta‘lim jarayoni yanada sifatli va samara beruvchi bo‘ladi. O‘zbek olimlarining ishlarida pedagogik metodlarning integratsiyasi va innovatsion yondashuvlarni joriy etish masalalari muhim o‘rin oladi.

Kompetensiya modellarini ishlab chiqish: Ko‘plab tadqiqotchilar o‘qituvchilarning turli darajadagi kompetensiyalarini aniqlash va tavsiflashga bag‘ishlangan. Bu modellar ko‘pincha o‘qituvchining professional bilim va ko‘nikmalarini, shuningdek, shaxsiy fazilatlarini (masalan, muloqot, hamkorlik, muammo hal qilish) o‘z ichiga oladi. Ushbu sohada ko‘plab olimlar individual ravishda yoki guruhlar bo‘lib ishlaganligi sababli, ularni aniqlash sanab o‘tish qiyin.

O‘qituvchilarning kompetensiyasini baholash usullari: O‘qituvchilarning kompetensiyasini aniq va adolatli baholash usullarini ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega. Bu borada sinfdan kuzatish, portfel baholash, o‘z-o‘zini baholash va tengdoshlar tomonidan baholash kabi turli usullar taklif qilingan. Bu usullarni rivojlantirish va takomillashtirishga oid tadqiqotlar davom etmoqda. Bu sohada ham ko‘pgina olimlar ishtirok etgan.

Kompetensiyaga asoslangan o‘qitish dasturlari: O‘qituvchilarni tayyorlash va ularning malakasini oshirish dasturlarini kompetensiyaga asoslangan yondashuv asosida qurish muhim masala hisoblanadi. Ushbu sohada olimlar kompetensiya asosidagi o‘quv rejalari va o‘quv materiallarini ishlab chiqish va sinovdan o‘tkazishga oid tadqiqotlar olib boradilar.

Kompetensiyaning o‘qitish samaradorligiga ta‘siri: Tadqiqotchilar o‘qituvchilarning turli kompetensiyalarining o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasiga ta‘sirini o‘rganadilar. Bu sohada tadqiqotlar o‘qituvchilar kompetensiyasini oshirish orqali o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini yaxshilash mumkinligini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, o‘qituvchilik kasbida kompetensiyaga asoslangan yondashuvga oid tadqiqotlar juda keng va ko‘p jihatlarni qamrab oladi. Yuqorida keltirilganlar faqat asosiy yo‘nalishlar bo‘lib, har bir yo‘nalishda ko‘plab olimlarning hissasi mavjud. Aniq olimlar va ularning ishlarini sanab o‘tish uchun chuqurroq adabiyotlarni o‘rganish talab etiladi. Shuni ham ta‘kidlash kerakki, ushbu sohada tadqiqotlar doimiy ravishda davom etmoqda va yangi nazariyalar va usullar paydo bo‘lmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi. O‘qituvchilik kasbida kompetensiyaga asoslangan yondashuv, zamonaviy ta‘lim tizimlarida muhim o‘rin egallaydi. Bu yondashuv o‘qituvchining nafaqat bilimlari, balki kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan bo‘lib, o‘quv jarayonida talabalar bilan samarali muloqot qilish va ularni o‘qitishda yangi metodlarni qo‘llashni o‘z ichiga oladi. Mavzu bo‘yicha tadqiqot metodologiyasini ishlab chiqishda bir qator muhim jihatlarga e‘tibor qaratish zarur.

Tadqiqotning asosiy maqsadi o‘qituvchilik kasbida kompetensiyaga asoslangan yondashuvning mohiyatini, afzalliklarini va ta’lim jarayonida qo‘llanilishining samaradorligini aniqlashdir.

Tahlil va natijalar. "Kompetensiya" so‘ziga turli talqinlar va yondashuvlar mavjud. "O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi"da bu atama murakkab, aniq ta’riflanadi: kompetensiya (lotincha "completo" - erishmoq, munosib bo‘lmoq) - bu muayyan davlat organi yoki mansabdor shaxsning qonun, ustav yoki boshqa hujjatlar bilan belgilangan vakolatlari, huquqlari va burchlarini o‘z ichiga oladi; bu bilim va tajribalar doirasi hamdir.

O‘qituvchilarning yondashuvini o‘zgartirish va kompetensiyaga asoslangan metodlarni joriy etish orqali o‘qitish samaradorligi oshayotgani kuzatilmoqda. O‘qituvchilarning sifatli bilim berishlariga, shuningdek, zamonaviy talablarga javob berishlariga yordam berishga intilishni ko‘rsatmoqda.

2006 yilda yevropa parlamenti va Kengashi tomonidan uzluksiz ta’lim uchun 8 ta tayanch kompetensiyalar tavsiya qilingan: o‘z ona tilida muloqot qila olish; chet tilida muloqot qila olish; matematik kompetentlik hamda fan va texnika sohasidagi asosiy kompetensiyalar; raqamli kompetentlik; o‘qishni o‘rganish; ijtimoiy va fuqarolik kompetensiyasi; tadbirkorlik va tashabbuskorlik tuyg‘usi; madaniyatdan xabardor bo‘lish va uni ifodalay olish. Yevropa tajribasiga tayangan holda O‘zbekiston ta’lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvning joriy etilishi, shakllantiriladigan ta’lim kompetensiyalarini tanlash va ularni ta’lim tizimiga singdirish orqali respublikamizda ta’lim tizimi samaradorligini oshirish mumkin. Kompetentlik haqida gap ketganda «bilim darajasi» sifatida «u yoki bu ob’jektning mohiyatan realligini tafakkur qila olish» masalasining nazariy jihatlarini o‘zlashtirishga qaratilgan faoliyat tushuniladi.

Xulosa. Hozirgi zamon maktab o‘qituvchisi uchun zarur bo‘lgan kasbiy bilim va qobiliyat mezonlari quyidagilardan iborat: ijtimoiy, uslubiy va ixtisoslik bilimdonligi, shuningdek, bilish va tushuntirish qobiliyati, kuzatuvchanlik, samarali nutq, tashkilotchilik mahorati, obro‘ orttirish, to‘g‘ri muomala qilish, kelajakka nazar tashlash va diqqatni to‘g‘ri taqsimlash qobiliyatlari. Kompetensiyaga asoslangan yondashuv o‘qituvchilik kasbini yangi bosqichga olib chiqish uchun zarur. Bu yondashuv o‘quvchilarni nafaqat nazariy bilimlar bilan, balki amaliy ko‘nikmalar bilan ham ta’minlaydi. O‘qituvchilar o‘z faoliyatlarida innovatsion metodlarni qo‘llash orqali, o‘quvchilarning shaxsiy va professional rivojlanishini rag‘batlantirishi mumkin. Natijada, o‘quvchilar hayotda muvaffaqiyatli bo‘lishlari uchun zarur bo‘lgan kompetensiyalarni egallaydilar. Bunda o‘qituvchilarning roli boshqa hech kimdan ajralib turmaydi, chunki ular kelajak avlodni tayyorlashda asosiy vaqtlardir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Abdullayev, A. (2019). "O‘qituvchilik kasbining rivojlanish istiqbollari". Toshkent: O‘qituvchi.
2. Anarbekova, G. (2020). "Pedagogik kompetensiya: nazariya va amaliyot". Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti.

3. Erkinova, M. (2018). “O‘qituvchi kompetensiyalari: asoslari va metodikasi”. Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti.
4. Hamroyev, A. (2021). “O‘qituvchilik kasbida innovatsion yondashuvlar”. Toshkent: Akademnashr.
5. Isakov, T. (2017). “Pedagogik harakat va kompetensiyalar”. Tashkent: Maktab.
6. Karimov, U. (2022). “O‘qituvchilik kasbida kompetensiya modellarini ishlab chiqish”. Nukus: Qaraqalpaq davlat universiteti.
7. Mirzayeva, D. (2019). “O‘qituvchilar uchun kompetensiyaga asoslangan ta’lim”. Andijon: Andijon Davlat Universiteti.
8. Mukhamedov, F. (2020). “Ta’limda kompetensiyaga asoslangan yondashuv: muammolar va yechimlar”. Qaraqalpaq: Ma’naviyat.
9. Mustafaeva, S. (2018). “O‘qituvchilik kasbining mazmuni va tashkil etilishi”. Samarkand: Ma’lumot.
10. O‘xunov, R. (2021). “Kompetensiyaga asoslangan ta’lim tizimi”. Toshkent: Oliy ta’lim.
11. Rahimov, K. (2019). “O‘qituvchilar uchun kompetensiya tushunchasi va uning ahamiyati”. Farg‘ona: Farg‘ona Davlat Universiteti.
12. Salamov, E. (2020). “Ta’lim jarayonida kompetensiyaga asoslangan yondashuvning o‘rni”. Qashqadaryo: Qashqadaryo Davlat Universiteti.
13. Yuldashev, B. (2018). “Ta’limda zamonaviy kompetensiyalar va ularning rivoji”. Tashkent: Fan va texnologiya.